

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK ÉS AZ ÖRÖK VISSZATÉRÉS

POMPEJI ÉS A TITANIC

*Vergangenes und Fremdes
umzubilden und einzuverleiben.*

(Nietzsche)

1.

Az örök visszatérés gondolata a történeti tudomány művelőit hidegen hagyta. A régésznek nem sikerült a múltból előásnia megelőző, pontosan ugyanilyen önmagát. Kutatóásás közben rábukkannia önmagára, amint éppen kutatóásást végez, éppoly reménytelen feladatnak látszik, mint a szirének megkövesedett maradványainak archeológiai feltárása. A régész önmaga feltárását az eljövendő régészre bízza, hiszen saját szakmájából tudja a legjobban, hogy akkorra ő már nem lesz ott – nincs ok a félelemre.

2.

Ha igaz az, hogy a Biblia Istene meghalt, szükségképpen vele halt az általa teremtett úgynevezett világtörténelem is. Ezeket a gondolatainkat tehát a világtörténelem után jegyezzük.

Ha ebben az új helyzetben a történettudomány – amely ilyesmivel sosem próbálkozott – megkísérelne Descartes álláspontjára helyezkedni, vagyis mindent leépíteni, amiben egyáltalán lehetséges a kételkedés, és csakis arra építeni, amiben tökéletesen biztos, ebből aztán akár a következő következtetésekre is juthatna. Az egyik ilyen lehetséges feltevés szerint ve-

lünk szemben egy ismeretlen: vagy egyenrangú, vagy felsőbbrendű hatalom tevékenykedik, melynek általunk megismerhető működése kiváltképpen abban áll, hogy hallatlanul bonyolult, részünkről kultúráknak nevezett képződményeket temet el a föld belsejébe, amiket mi művészi és megismerői szenvedélytől hajtva lankadatlan buzgalommal ásunk elő, tanulmányozunk és rekonstruálunk, majd múzeumaink tárlóiba süllyesztünk. (Az e fölé építhető feltevés: lehet, hogy valójában mi is egy múzeumba szabadultunk be.) A leleteket a Föld belsejébe rejtő Valakit tekinthetjük egy másik kultúrának is, ebben az esetben úgy ítélnénk, hogy a világon összesen két kultúra található: az Övé és a miénk. A kettőnk viszonyára aztán már egész teóriát lehetne felépíteni, kiindulva mondjuk abból a felismerésből, hogy a Másik rólunk alkotott elképzeléseit alapvetően az a kép szabja meg, hogy mi egy kultúrát előásó kultúra vagyunk, egymásra utaltságunk tehát egyoldalú. Ő táplál bennünket.

3.

A körré görbülő kígyó csakis egy olyan világ örökkévalóságának lehet a szimbóluma, amely végső soron csak egyetlen örökkévalóságról, következésképp csak egyetlen jelenről tud. Az olyan világ azonban, amely – mint a miénk – tudásvágyától hajtva számtalan kultúra örökkévalóság-fogalmába törekszik egyszerre behatolni, vagyis: jelenét számtalan örökkévalóságtól engedi tagadni, egy ilyen világ örökkévalósága szimbólumául egyedül egy valamenynyit többi kígyót felfaló óriáskígyót választhatna. E szimbólum egyszersmind annak a végső pillanatnak messiási reményét is kifejezné, amikor az összes többi lehetséges örökkévalósággal jóllakott kígyó végre egyedül maradván megpihen, és lustán karikába hajlik.

Az örökkévalóság mint mindent felfaló és megemésztő, végtelenül hosszú idő, tápláléka számára vigaszul semmi egyebet nem képes felkínálni, mint a végtelen hosszú nemlétet. Nem csoda, ha a bekebelezettek védekeznek.

4.

A történész a föld-, szöveg- és időrétegek mélyére száll alá a leletekért. A felszín, ahonnan alámerül, csak a betemetett rétegekhez képest felszín. Mondjuk így: a pillanatnyi felszín, amelyen még nem telepedtek meg újabb rétegek – legalábbis a történész valamilyen hagyomány alapján így tudja. Csak a meglelt kincssel lép elé, alábukása alatt nem látjuk. Ki tudja, mit művel ott valójában? Ki tudja, minek nézik ott megjelenését? S ki tudja, mivel odalenn minden lény a fölé tornyosuló idő roppant nyomása alatt él, talán mindaz, amit felhoz magával, idefenn megváltoztatja színét és alakját?

5.

Ha e világ és történetének teremtője meghalt, szükségképpen az általa teremtett létezés jelene is megszűnt. Miféle jelen hát akkor a miénk? A válasz kézenfekvő: egy másik jelen. A múltra emlékezünk, a jövőről gondoskodunk, a jelen pedig egyszerűen az a hely, ahonnan az előbbi két tevékenységet kifejtjük. A három idődimenzió közül eszerint a jelen az, amelyik magától – emberi kéz érintése nélkül – van, egy növény természetességével terem. Ez azonban nem így van: a jelen sincs magától, hanem alapítják.

A jelenről nem tudunk gondolkodni egy megelőző múlt, a saját múltja nélkül. A mitológiákból ismert káosz, és a még részben hozzákapcsolódó ősidő nem más, mint múlt és jelen eredeti, szétválás előtti egysége. Itt a jövőnek még a lehetséges tere is hiányzik, a tegnap és a ma, tenger és szárazföld, kelet és nyugat, fenn és lenn mélyen egymásban szenderegnek. Múlt és jelen önálló létezésének ez a hiánya annyit tesz, hogy a múlt még nem az, ami, vagyis még nem múlt el. Bizonyos értelemben azt mondhatjuk: nincs még hová elmúlnia. Az ősidő itt a létezés egészét fedi, az idő csak ősidőből ősidőbe telik. Semmi sem keletkezik, mert a létrejö-

vés valamennyi fázisa már – egymás mellett – megvan, és semmi sem pusztul el, mert – az időben – még semmi sincs. Ebben a „világban” is élnek már emberek ha nem is mondhatjuk róluk, hogy „lakják” ezt a világot. Nem tudnak egymáshoz szólni, mert mire álmukban megszólítanák társukat, felébrednek, és mikor ébren beszélnek, másokkal kezdenek álmodni. Élők és halottak vándorolnak és vadásznak együtt rendezetlen hordákban. Az időt alkotó pillanatok nem láncszerűen egymásba fogózva követik egymást, hanem teljesen kiszámíthatatlanul, semmiféle eleve adott sorrendhez nem tartva magukat. Az idő egyszerre több irányban is telik. Az emberek a múltban élnek, mert a múlt nem akar elmúlni, vagyis a jelentől különválni és megszületni.

A múlt végérvényes megteremtése az a nap, amelyik először múlik el végérvényesen. Az első tegnapi nap az ősidő egésze.

6.

A múlt teremtésének napján éjszaka volt. A sziget roppant teste, a hatalmas királyság városai alvó hajóként ringatóztak a múlt születése előtti homályban. Áloméletük a végéhez közeledett. A földrengés, a tűzhányók, a hasogató zátonyok és a fölűvöltő óceán rég előkészített és összehangolt támadása éjfél tájt indult meg. A rajtaütésből felocsúdni sem tudó sziget vészjelzéseit sehol sem vették, s kurta küzdelem után megadóan merült alá a láva és a víz felfoghatatlan mélységébe. Így keletkezett a múlt.

A jelen a hely az időben. Az apadó tengerből a sziget elsőként előbukkanó csúcsa – az egyiptomi őshegy, amit a királysír: a piramis szimbolizál – egy olyan jelen születése, amelynek egyáltalán nincs múltja, mert mindaz, ami megelőzi és körülveszi, nem az ő létezését feltételező és okozó múlt, hanem az őstenger, a nem-hegy. Múlt még nincs: ez a hullámok fölé magasodó ősjelen válhatna csak egy másik jelen múltjává. Az a jelen, amely egész megléte, tartama alatt érzékelni képes, hogy közvetlenül tulajdon nemlétéből kelétkezett, azon támaszkodik, és nem vele egynemű, csak éppen elmúlt pillanatok kauzális sorából származtatja magát, az ilyen tekinthető eredeti jelennek, és addig tekinthető annak, amíg erre képes. Az ilyen eredeti jelen nyilvánvalóan a minden létezést megelőző nemlétezést szemléli tulajdon múltjaként; innen a bátorság, amivel a kezdetek előtti örvényt saját nemzeti isteneivel népesíti be.

Az eredeti jelen számára a múlt nem egyszerűen előbb van, mint a jelen, hanem minden irányból körülfogja, körülfoltyja azt. Ahhoz, hogy jelen létezzék, egy bármilyen kis résznek is, de fel kell magasodnia, a múlt felszínére kell emelkednie, fel kell merülnie a múlt hidroszférájának mélyéből. Az előbukkanó jelen körülnéz és megállapítja, hogy ő nem e világról való, mert ameddig a szem ellát, e világ mint múlt hullámszik. A felmagasodó őshegy vagy jelensziget nyomban megszületése után geometriai, csatornázási és archeológiai tevékenységbe fog: feltárja és felméri a múlttól neki juttatott területet, elvezeti a szárazföldön megrekedt vizeket és konzerválja birtokát. Minél többet tár fel és őriz meg, annál tágasabb felségterület mondhat magáénak. Természetesen annál nehezebb megvédelmeznie is. A jelen védekezés.

Minden archaikus jelen tud arról, hogy világa veszélyeztetett. Ez nem csupán a politikai, nemzeti vagy individuális veszélyeztetettséget jelenti, hanem magának a létezésnek a veszélyeztetettségét, nem biztos és nem végleges voltát. A múlt önszántából nem mond le szülöttjéről és birtokáról: a még fiatal jelenről. Egyesülni vágyik vele, hogy a jelen friss vére-

től megelevenedve megszabaduljon saját elmúlt voltától, s ismét megkülönböztethetlenné váljék az ebben a vámpírszorításban megfakuló jelentől. Minden, a miénket megelőző jelen lényegileg defenzív.

8.

Miközben a mitológia az össötétből születő és egymást váltó istennemzedékek ünnepléses komorságával teremti meg azt a múltat, amelyből az Olümposz fénybe borult csúcsa jelenként merül fel, a filozófia más úton jár. A filozófia ezt a mitikus ősidőt – ami nem attól ősidő, hogy ősrégen volt, hanem természetéből fakadóan az – változtatja át reális idővé. Ősrégi, nem mitikus történetet talál ki, egykor létezett embervilágokat, melyeknek csak pusztulása mitikus karakterű. Atlantisz története nem természeténél fogva régi, hanem csupán időbeli messzesége miatt.

Minden jelennek múltra van szüksége, melyen megvetheti a lábát. Az eredeti vagy első jelen múltja azonban még nem múlt, hanem tulajdon nemlétének tengere. A filozófia jelene tehát, amely hamis, de reális múltra épül, egy más jelen kezdetét jelzi.

A jelennek – akár a mítoszét, akár a filozófiáét vegyük is szemügyre – ahhoz, hogy azzá lehessen, ami, múltat kell magának teremtenie. (Innen nézve a jelen mindig korábbi, mint a múlt.) Ahhoz, hogy a még tengervíztől gőzölgő, napfényben csillogó jelen ne süllyedjen vissza azonnal a jogait követelő múltba, ezt a múltat valóban múlttá, végérvényesen elmúlttá kell tenni egy vereséget szenvedett, már elsüllyedt jelen képében. A mítosz harcban szerzett győzelme sosem végérvényesen bizonyos; a legyőzött új erőt gyűjt, s a törékeny békét csak a háborúra készülők egyensúlya tartja fenn, az elrettentés mágiája. A filozófia győzelme magabiztosabb: Atlantisz nem térhet vissza. Egyszerre csak egy világ van.

Noha a filozófia a mitológiától távolodva bontakozik ki, s a történetírás is a mitológiai világképtől szakad el, eleinte mégsem az egymással való érintkezés felé haladnak. A historió a véletlenszerű szféráját akarja – nem átfogni, hanem bejárni. Az emberek közti történésnek mint egésznek sokáig nincsen logosza: az embervilág időben tekintve nem alkot kozmoszt. (Ezt a kozmoszt a bibliai Isten teremti.)

A filozófia többek közt azért kell, hogy a mitológiától elszakadjon, mert a filozófia eleve a szükségszerű megismerését tűzi ki célul. Mint ilyen, nem irányíthatja figyelmét a világot megelőző káoszra (ideértve az Olümposzt megelőző nemzedékek életét is), mert a káosz nem világ, s így filozófiailag megismerhetetlen. A megismerés első lépése az istenvilág olümposzi elrendezése volt, az istenekre irányuló megismerő tevékenység tehát a költészet: az istenvilág filozófusa Homérosz. A költészettel ellentétben a filozófia azért sem irányulhat az istenekre, mert azokban a kozmosz szükségszerűségeit meghaladó erők vannak működésben. Egy isten akarata ugyan nem szükségszerű, de nem is esik a véletlenszerű és mulékony szférájába: az isteni önkény eleven véletlen.

Az antik történetírás történelme a híres halandók története, akiknek az istenekkel közös vonása, hogy tetteiknek híre kél. A keresztény korban a már egyetlen egészként felfogott embervilágban lesz a szabadság elég korlátozott ahhoz, hogy filozofálni lehessen róla.

Az olümposzi elrendezettséghez és az istenek szabadságának egységéhez a titánok harcán át vezetett az út. A titánvilág megismerhetetlen, mivel a merő szabadság nem-világa. Megismerésének egyetlen útja a harc: a rend, a hierarchia kiviláglása. Az embervilág rendező elve nem a költészet, csak az istenekkel még érintkező héroszvilágé.

10.

Egy sziget születését jól el tudom képzelni oly módon, hogy egy képzeletbeli szárazföldről tartom szemmel a szigettel vajúdó tengert. A jelen születése esetében azonban úgy kell ezt a történetet elgondolnom, amint a talpam alatt születik meg. A jelen így keletkezett. Nincs módomban a már mindig is meglévő jelen biztos talajáról végezni a megfigyelést, a jelen születése az én születésem.

Az olyan jelenelképzelésnek, amelyet meghatározott nagyságú múlt előz meg, és meghatározott nagyságú jövő követ, semmi értelme. A jelen ugyanis – megszűnte után – nem helyezkedik el többé egy ilyen sorban. Nincsen elmúlt jelen vagy elmúlt jelenek sorozata, amelyek együttesen adnának ki egy múltat. Egy elsüllyedt szigetre hasonlatképpen – ha jobb nem jut eszembe – mondhatom, hogy egy „volt sziget”, de egy elsüllyedt szigetben semmiféle szigetszerűség nincsen többé. A tengerfenék nem sziget. Szigetünk mindaz, amit világunkról tudunk. Tudásunk kiterjesztése, gyarapítása – területelhódítás a tengertől. A tudás tehát egyben a tudás védelmezése. Az önvédelem nem külön tudás tárgya, a tudás támad és védekezik egyszerre.

11.

A jelen teremtésének történelmi dokumentuma a fal feltalálása. A falat – amely lényegét tekintve gát – a feltartóztatás mozdulata hívja életre. Miközben körülöleli a lakhelyet, egyszerre védelmez meg a démoni erőktől mozgatott folyam, a sötétség, a nomadizáló élők és halottak parttalan, kusza áradásától. Ebben az értelemben minden letelepült kultúra folyami kultúra. Az ősidő mindenirányú özönlését megfékezve a gát létesíti a folyam egyirányú és szabályos áradását, apadását. A gát a folyam törvénye. Rajta törik meg az ősidő imperfectu-

mának hatalma. Jelen az, ami a falon belül van, körülkerítette magát és védekezik. Felbukká-
nása, szárazföldjének megszikkadása az isteni rend testet öltése, amely szükségszerű, de ve-
szélyeztetett. Az első elmúlt napot és az első rákövetkezőt őrzi, az első felvirradást állítja na-
ponta helyre és konzerválja. A múlt változtatni akar, a jelen konzervatív.

12.

A szigetjelen vagy defenzív jelen felől nézve a jövő éppúgy az akaratot és szükségsze-
rűséget nélkülöző véletlenek pusztító áradata, folyami katasztrófája, mint a jelenüket megelő-
ző múlt, a realitás megalapítása előtti idő. Lakóinak célja éppen nem a jövőbe való belépés,
hanem a jelenben való megmaradás: a jelen megőrzése ott is, ahol mi jövőről beszélünk.
Számukra a jövő a létezésnek az a tereuma, ahol még majd csak ezután kell rendet teremte-
ni (ez örök feladat), még majd csak ezután kell realitással bevetni és megművelni, vagyis
nomaditásától megváltani és letelepíteni, körben forgó, ismétlődő jelenné változtatni. Mivel a
kudarccal, a vereséggel mindvégig elképzelhető marad, ezért a magasabb hatalmakkal kapcsolatban
álló vezető réteg felelőssége felmérhetetlen. Az archaikus vagy szigetjelen tehát minden
irányból múlt övezi, abból az irányból is, ahol szerintünk a jövőnek kellene elhelyezkednie. A
múlt itt a saját múlttá válás fenyegető lehetősége, lakóinak erőfeszítései ezért egy kör alakú
fronton zajlanak. Az archaikus jelennek egyetlen horizontja van – nem pedig kettő: múlt és
jövő felé –, amelyet az egységes múlt-jövő kontinuum határol. A jelen ismétlődő alapítása ezt
az egységes káoszt alkotó múlt-jövő gáttörését és beáradását hivatott elhárítani. Ez az elhárító
harc semmiféle lényegi különbséget nem tesz a falon túli nomádok között (akikről tudnak), a
világukat megelőző között (amiről spekulálnak), és miközöttünk (akikről nem tudnak). Ez
utóbbi, a különféle világvége-teológiák és rémképek, saját világuk halálának anticipációi, ez
vagyunk mi: legalábbis az ő szemükben. Mi nem az ő jelenhorizontjukon túl élünk – a jövő-

ben –, mert e horizonton túl számukra nincsen további jelen (ami csak abban térne el az övétől, hogy nem az övék), hanem maga a mindig is veszélyeztetett létezés megsemmisülése, a létezés előttinek a visszatérése vagyunk. Ez kényszeríti őket harcra ellenünk.

13.

A fal vagy gát építésmódjából, alakjából és vastagságából egyszerre következtethetünk a jelen fenyegetettségének mértékére, vagyis a fallal kívültre rekesztett – s ezáltal eleven hatalommá lett – múlt erejére, továbbá a védekezés elszántságára és rátermettségére. A falak közt az egy jelent élők, a kortársak harci közössége él. A gát, amikor torlaszt emel a múlt áradása elé – állam, a kortársak állama, melynek eszközei kritikus időkben a mágiától a külpolitikáig terjednek. A fal óv meg a még le nem telepített folyamatok kiáradásától, a még röghöz nem kötött helynevek és vándorló mítoszok örvénylésétől. Feladata, hogy aitiológiai viszonyt létesítsen a mítosz és a belakott hely között, s etimológiailag odaláncolja a tovatáncoló helynevet is.

Fal választja el az ébrenlevőt az álmodótól, hogy a beszélő mindig tudja, kihez szól és kinek a szavát hallja. A fal teszi lehetetlenné, hogy a rárótt relief alakjai a nézők közé surranjanak. A jelen a világ, önfenntartási harca ezért világháború.

A tisztán defenzív jelenben az élet mitikus precedensek ismétlése. Egyiptomban a király halála Ozirisz halálának kultikus ismétlése, a középbirodalomtól kezdve pedig az alattvalók halálának mitikus precedense királyuk halála, így lesz minden halott király. Haláluk mimetikus aktus. A király alapítja az alattvalók halálát, Ozirisz a királyét. A halál megalapítása nem más, mint a Nagy Fal felépítése élet és halál közé. Az első sír – királysír. Ha a művészet mimézis, akkor a jelen teremtése művészet. A jelen az első nap mimézise.

Az ősidőben a sír falai azonosak a lakhely falaival, míg a halott király nem áll a harc élére, hogy lakhelyét nyugaton üsse fel. A nekropolisz összefüggő támaszpontrendszere – közepén a király parancsnoki sírjával – még nem képes arra, hogy a halál katasztrófahelyzetében külön-külön is biztosítsa minden egyes sírbolt individuális védelmét. A sírmellékletek muníciókészleteit az élők tartják fenn, ők gondoskodnak a kultusz infrastruktúrájának szüntelen megújításáról. A halottkultusz a jelen részéről nem határátlépés és nem ellentámadás. Pusztán a királyság szervezett erejének előrenyomulása világának valamennyi természetes határáig, a jelen felségterületének kiszélesítése és biztosítása a halál idegen elemének partvidékéig. A sírbolt a jelen előretolt őrszeme, az örökkévalóság nyugati védővonalának kiserődje. A halottkultusz semmi egyéb, mint a jelen legvégső peremsávjának jelennel történő utánpótlása, a halotti áldozat a hadigazdálkodás terméke: az elevenek hátszágának megfeszített munkája a közös jelennek mint hazának megvédéséért és fenntartásáért vívott igazságos háborúban. Az élők jelenbőségükből, többletjelen-termelésükből látják el folyamatosan a halál idegen elemébe kényszerült végeket.

A megvédendő ország, a fallal körülírt föld az a valóság, amit a király elhódított az első múlt éjszakájától. Az első múlt úgy múlt el, hogy sosem volt jelene. A jelenen kívüli, akár előtte, utána, felette vagy alatta helyezkedik is el – ugyanaz. A jelen a múlt mindenoldalú bekerítésében harcol: katlancsata.

14.

A fal nem tökéletesen zárt: osztatlan síkját lőrészek tagolják. Az örök mitikus elbeszélésekben tartják szemmel az ásító sivatagot, a rejtélyes tengert. E lőrészeken át a létezők nem az igazán létezőt kémlelik, hanem a váratlan támadástól tartanak. A kívülrekedt múlt természete szerint mindig váratlanul támad, az örök feladata a meglepetés kivédése: a harc esemé-

nyeinek datálása, amelynek vonatkoztatási pontja saját születése: a defenzív jelen történetudománya – az örök mítosza – egyáltalán nem ismeri a relatív datálás tudományát. A mi valóságunk az első olyan jelen, amelyiknek az abszolút datálás illúziójához valamennyi többi jelent a saját – vagyis kisajátított – múltjává kell átváltoztatnia, hogy ne érezze úgy: egész múltjával együtt csak sodródik az idegen múltak óceánján.

A mi jelenünk felől nézve a sírok időbunkerek, az örökkévalóság partvédelmének elhagyott, sötéten ásító fedezékei. Elhagyatottságuk az a megtévesztő manőver, amellyel lépre csalják a támadót. A romok díszletvárosai, az időben félbemaradtság, a minden élettől való látszólagos megüresedetség egy nagyszabású védelmi terv részelemei. A jelenbővítő megszállót utcai harcra kényszerítik.

15.

A végtelen hosszúságú tartam és az ugyanannak végtelen ismétlődése számunkra az örökkévalóság képzetének két különböző lehetősége. Az egyiptomi ember számára ugyanannak az örökkévalóságnak két aspektusa. Az ünnep az örökkévalóság fizikai megjelenítése. Ennek megfelelően minálunk a fenti két lehetőség két különböző ünnepben ölt csak testet: a temetésben és a díszszemlében. Mindkettőben a lassúság az örökkévalóság előképe. A temetési menet mozgása a mozdulatlanság helye – a sír – felé lassul, ahol díszőrséggé dermed. A halott fölötti díszőrség a halottat képezi le: az örök mozdulatlansága és a mimika hiánya a személtelen örökkévalóság leképezése.

A díszszemle ezzel szemben ugyanannak a ritmikus ismétlődésnek az örökkévalósága. A mozgás itt is lassul a természetes mozgáshoz képest, de nem merevedik díszőrséggé – amire talán hajlama lenne -, hanem ismételni kezdi ezt a díszőrséggé lassulást, e nem elevenekre jellemző mozgás ismétlésben végtelenített képét.

A Pompejinél őrt álló légionárius posztantik mítoszában mi csupán a díszőrség örök hűségét érzékeljük; egy egyiptomi a halottai fölött őrt álló halottban bizonyára a díszszemlét is látná.

16.

Szagrális történet és profán történelem mindig is együtt léteztek mint ugyanannak az eseménynek más-más nézőpontból szemügyre vett aspektusai. Ilyen például az az esemény, ami a választott nép felől nézve csoda, az egyiptomiak felől nézve katasztrófa. A csoda örökre megmarad az emlékezetben, a katasztrófa feljegyezve vagy feljegyzetlenül illeszkedik a többi normális csapás közé. A csoda nem feltétlenül kedvező esemény, van, hogy a csodát is elszenvedik: az Izraelre mért asszír háborúk csodák, Isten csodálatos tettei. Az asszírokkal szemben elszenvedett vereségek csodája örökre megmarad az emlékezetben, az asszír oldalon kivívott győzelmek beilleszkednek a többi normális győzelem közé.

Az újkor, amikor megszabadult a csoda fogalmától, mindössze aspektust váltott, a katasztrófa nézőpontját foglalta el. Mi egyedül a katasztrófát ismerjük, akkor is, ha sikerült benne helytállnunk. Kiemelkedő fontosságú eseményeink katasztrófák, csak éppen ha győztünk, akkor nem a mi oldalunkon azok; de az ellenségünket ért katasztrófát sem tudjuk olyan pozícióból szemlélni, ahol az ránk nézve csoda volna. A nagy események mindkét oldalán ugyanazt találjuk: a pozitív vagy negatív katasztrófát. Ugyanígy látjuk a történelmet is: a történésznek mindegy, hogy Izrael vereségéről vagy asszír győzelemről beszél, ugyanarról az eseményről beszél. Az esetleges csoda mellett gyanútlanul elmegy, a Vörös-tenger esetében pedig természetes katasztrófát szimatol.

A történész közöttünk az egyetlen, akinek a pusztulást művelő hatalom a javát szolgálja (legalábbis, ha az nem lő túl a célon), hiszen a múlt adja a kenyerét. Hogy a Titanic előtt

nem nyílt ketté a jéghegy, Pompeji előtt nem zárult be a Vezúv torka, az a régész istenének csodája. Itt a történész az, aki megmenekült: ennek az eseménynek ő a kiválasztott népe. A katasztrófa a válogatás nélküli csoda.

17.

A király felirattal ellátott sztéléje és a modern lehallgatókészülék két eltérő jelenlét eltérő biztosítását szolgálja. A sztélé a királynak és parancsának jelenléte az idő minden pillanatában és a parancs hatalma által bejárt és egyesített tér minden pontján. A birodalom jelene térben és időben addig terjed, ameddig a királyi parancs elér. Évszázadok múlva, ledőlve is ugyanazt parancsolja.

A lehallgatókészülék nem az uralkodó, hanem az alattvalók jelenlétét biztosítja a tér egyetlen pontja és az idő egyetlen pillanata számára. Az alattvaló jelene addig terjed, ameddig az uralkodó füle elér. A történész lehallgatókészüléke nem más, mint a király sztéléje. A tudós a király parancsát mint a parancs lehallgatója jegyzi fel és veszi tudomásul, miután a holt nyelvű szöveget desiffrázta. Az elmúlt király lehallgatott alattvalóként van jelen a tudós számára. Ugyanakkor azonban érvényesül az uralkodó akarata, s a történész abbéli minőségében, hogy értesült a parancsról, bejut a király birodalmába, amely pontosan addig terjed, ameddig a parancs elér. A tudós és a király egymáshoz való viszonyának kétértelmű tisztázatlansága, hogy milyen természetű is az a hierarchia, amiben egyszerre találhatók, kettejük birkózása: két jelen harca. A tudósé az offenzív jelen.

A történész azon van, hogy keze elérjen a királyság legeldugottabb zugába is. Ami – különösen kritikus időkben – a birodalom egyik végében történt, s amit a másik végében esetleg sosem tudtak meg, a tudós megtudja: a birodalom infrastruktúráját keríti a kezébe. A történész saját birodalmát igyekszik fedésbe hozni az elmúlt királysággal.

A katonai felderítés kommunikációs háztartásának legbensőbb törekvése, hogy az ellenség kommunikációjával a lehallgatás-parancsadás kapcsolatára léphessen, oly módon azonosulhasson vele, hogy ez az azonosulás közben a másik fél előtt rejtve maradjon. A két, egymásba fonódva harcoló kommunikációs rendszer egy új, ismeretlen és ellenőrizetlen kommunikációs lényt alkot. A titkosszolgálatok egymásba hatolása a megismerés egy új formája. Archaikus benne az a mágikus akarat, amely az ellenség erőit törekszik alkalmazni ugyanennek az ellenségnek a megsemmisítésére. A régi mágia területén a démonvilág volt az ötödik hadoszlop.

Az ilyesféle kommunikációs összefonódások jól ismert kockázata, hogy mindazokon a pontokon, ahol az ellenség kommunikációs rendszere a mi felderítésünk kezébe került, ellenőrizhetetlen módon ő is szert tesz a miénkre. Sosem tudhatjuk, hogy az egykori halotti imamai lehallgatói közül nem akad-e olyan, aki a tudomására jutott imát meg is hallgatja. (Ennek egyik változata a régészt utolérő királyi átok legendája.)

A mindenütt jelenvalóságra törekvő felderítés úton van afelé, hogy tudománya az ellenség akcióiról ne csupán a lehető legrövidebb időn belül – ideális esetben egyidejűleg – szerezzen tudomást, de előbb lássa át annak terveit – hogy parancsolhasson neki -, mint az ellenség maga. Az előrehatoló megismerés olyan mértékben akarja az eseményekre rakódó időt leszívni, hogy ahhoz a tudáshoz is hozzáférközhessék, amellyel a másik fél még önmagáról sem rendelkezik. A cél az idegen jelen önismeretének meghódítása. Ahogyan a térbeli haditechnikában az éjszaka sem rejti el többé a célpontot, úgy hatol át a modern tudomány dekódolási technikája elmúlt királyságok és isteneik kódolt párbeszédein, az elmúlt jelen máságának és nemlétezésének fedezékein. Felderítésünk gyorsabb, mint az ő elhárítási és nemlétezését mímelő álcázási művészetük: előbb kerülnek leveleik a kezünkbe, mint a címzettekébe, előbb tudjuk meg, hogyan és hol halt meg valaki Pompejiben, mint hozzátartozói, akik még

ma sem tudják. Halottaik sírját hamarabb bolygatjuk meg, mint ahogy feltámadhattak volna. Az abszolút sebesség felé haladunk: már majdnem egyidejűen vagyunk velük.

18.

Pompeji feltárása vagy a Titanic kiemelése jelenbővítő hadjáratok, az őshegy kiemelkedő csúcsának expanziói. E hadjáratok az idő lecsapolásával nyernek új szárazföldet. A város és a hajó a katasztrófa adta gigantikus sírmellékletek. A mi esetünkben éppen az elmúlás katasztrófája az a fal, amelyen ostromunk áttör.

A régész, amikor belép a sírba, zsákmányul ejti a sírmellékleteket, elvágja a halott jelen utánpótlási vonalait, és birtokába keríti felhalmozott jelenmunícióját. Az offenzív jelen az elmúlt jelennel táplálkozik.

19.

Lehetséges, hogy könnyű előrenyomulásunk terepe valójában csupán az a zsákutca, amelyet tudatosan nyitottak meg előttünk. Tetteik egy részéről tudták, hogy azok megérik támadásunk napját, más tetteiket látszólag az elmúlásra bízták. Ezeket a látszólagos elmúlásokat fedik el előlünk előtérbe tolt örökkévalóságaikkal. Lehet, hogy elmúltságuk mögött rejtőzködnek ellentámadásuk álcázott felvonulási körletei.

Békeidőben az ember a saját testében él a saját lelkével. Kritikus időkben, háborúban, idegen elemekben a természetes élet fenntartása egy különleges, e célra szolgáló test védelmére szorul: ruhára, páncélra, erődített falra, amely helyettünk érintkezik a külvilággal. A tudomány az ember hajléka kritikus időkben: fedezék, védmű. Feladata, hogy úgy védelmezzen az idegen elemekben, hogy viszonylag szabad mozgásunkat közben ne akadályozza. A régiek tudá-

sai esetében azonban olyan fegyverekkel nézünk farkasszemet, melyeknek technikáját és energiaforrásait nem ismerjük biztosan: idegen bolygók támadása ez a Föld ellen. Még támadó- és védőfegyverek megkülönböztetése is nehezükre esik, pedig ez gazdagítaná önismeretünket. Védőfegyverek tükrében megpillanthatnánk tulajdon támadófegyvereinket: a forráskritika fegyvere nem nélkülözheti a fegyverek forráskritikáját. Felderíthetnénk, mitől védi meg őket velünk szemben a piramis. Hogy mi végső soron mit akarunk, az az ő elhárító művészetükből derül ki.

20.

A történelmi tudományok a kritikus idők tudásai: a történelmet nem annyira megismerik, mint inkább fejlettségük egy bizonyos fokán átalakítják az idő szerkezetét, új kontinuumot hoznak létre. Ez az idő, ugyanúgy, ahogy a modern technika tere, háborús kontinuum: benne ütköznek meg a különböző jelenek. A történész minden jelen közös gázlóját keresi, azt, ahol Egyiptom is átjut a megnyílt Vörös-tengeren.

A történelmi mindenség meghódításának még csak az elején tartunk, ami most van, még csak a veszedelmes átmenet: az egyidejűség felé való száguldás a jelen előttibe történő alázuhanással fenyeget. Tudományaink a túlélést szolgálják, nagyszabású, szüntelen fejlődésben álló védőművek. A természettudomány a természet, a művészettudomány a művészet, a vallástudomány a vallás kivédésén fáradozik. Az offenzív jelen falai lábrakapott, gördülő erődök. Ezzel e tudományok megismerő erejét egyáltalán nem becsüljük le: a várható lövedék becsapódási erejét a bunker ismeri a legjobban, tudása bele van építve.

Az egyiptomi alattvaló halála után is királyának hatalma alatt áll. Tehát ma is. Ezt belátva a modern történetírás fellázító célú szociális propaganda-hadjáratot is folytat: megkísérli visszamenőleg fellázítani valamennyi elmúlt jelen abszolút elnyomottnak beállított alattvalóját, olyan értelmezését nyújtva helyzetének, ami a zendülést kikerülhetetlenné teszi. Messziről koordinálja a szétszórt felkeléseket, kritizál, buzdít és tanácsokat oszt. A bibliakritika segítségével megpróbálja felvilágosítani visszamenőleg az egész világtörténelmet. Megmondja az elnyomottaknak, hogy mi az igazság. Ez ideig nem sok jele van annak, hogy elhinnék, minket csak az önzetlenség vezérel.

A romok konzerválásában vagy rekonstrukciójában a múlt veti be ellenünk csodafegyverét: nyomtalanul elrejtőzik építkezéseink mögött, saját tetteinkkel álcázza magát. Minden felderítő mozdulatunkban ott moccan az ő megtévesztő mozdulatuk is. Néhány állást már tudományunkon belül is a magukénak mondhatnak, mások szüntelen gazdát cserélnek. Az arcvonal innenső oldalán a régész szögesdróttal védett kutatóárkába lapul, amelyet az elmúlás iszonyú robbanásai szórnak tele fragmentumokkal. Az egyik oldalról a tudós, a másiktól kutatásainak tárgya lankadatlanul mind közelebb férköznek egymáshoz, hogy a totális háború új kontinuumának színterén találkozzanak.

A történettudomány elméletei a még ismeretlen és érthetetlen történelmi jelenségektől való félelem szülte magyarázat-kísérletek. Mi nem valamit vetítünk vissza a múltba, hanem valaminek a hiányát. Miután szinte semmit sem látunk életükből, ami nem kézzelfogható, tekintetünk nyomán az illető világ hirtelen beszűkül, elsilányul, realitása elvékonyodik. Iste-

neiknek, démonaiknak, életük értelmének egyszerre nyoma vész, rablóbandák lepik el, amelyek a mi céljaink – nyersanyag, kereskedelmi utak – érdekében vágják el egymás torkát. Hiába bánják meg bűneiket, mi nem bocsájtunk meg – a démonaik vagyunk.

23.

Ha valamely történelemfeltáró tudomány képviselője azzal a kérdéssel szembesül, miként lehetséges az, hogy noha képes elmúlt kultúrák kultikus, istentiszteleti és egyéb efféle tárgyainak és szövegeinek kiásására, e kultuszok és tiszteletek tárgyai, illetve címzettei mégsem kerülnek soha ásójának útjába, válasza előreláthatóan a kérdés tárgyának kétségbevonása lesz. Tudnunk kell azonban, hogy megoldása módszertanilag nyugtalanító. Amikor a történész kétségbevonja, mondjuk, a szirének bármikori létezését, válaszában előfeltevései nem a saját tudományának területéről valók lesznek, hanem olyan vidékről származnak, amelyhez saját bevallása szerint sem ért. A filozófiai vagy egyéb, világnézet-tudománnyal kapcsolatos iskolai emlékein tájékozódik, vagy a józan eszét használja, de mindenesetre válaszában pillanatában nem történettudós. Saját tudományán belüli adekvát válasza egyedül az volna, hogy a kérdéses anyag a kutatás eddigi fázisában még nem került elő: vagy lappang, vagy végképp megsemmisült.

24.

A kiteljesedőben lévő offenzív jelen, amikor fokozatosan a múlt egészét mint önmaga történetét beemeli önmagába, tulajdon jelenébe, egyben megfosztja a múlt jeleneit autenticitásuktól, saját életüktől, már magukban is kiteljesedettségüktől. Jelenünknek ilyenformán egyre kevésbé van külvilága, a teljesen behajózott tenger – szárazföld; „nedves ös-

vény”, de ösvény. Gyanúsán és veszedelmesen fokozódik jelenünk hasonlósága az első jelent megelőző jelen-múlt ősegységhez, csak éppen nem a teljes cseppfolyósság, hanem a teljes szilárdság felé tart. Végtelen, kiszáradt mederben álló hegy.

Az ősidő tovaviharzó vagy tovalibegő egyes pillanatait a mitikus precedens változtatta szilárd talajjává, amin a valóság megvethette a lábát. A történész, amikor azt állítja, hogy isteni lények nincsenek, és így a múltban sem voltak, önmagát és a maga idejét teszi meg precedensnek a múlt számára. Belépve a feltárt múltba nem-létet alapít, hiányt. Ő az istenek valótlanságának az eljövendő ősidőből alászállt hírmondója.

25.

Amikor az elmúlt jelenből csak azt emeljük át a sajátunkba, amit mi ma realitásnak tudunk, az átemelés mozdulata közben megfosztjuk például általunk projekciónak tekintett túlvilágától. Azonban, ha az átemelés egyébként minden részlemében hüen történt, a bekebelezett múltnak ismét meg kell kezdenie projekciós tevékenységét, hiszen ezt azelőtt szükségszerűen tette. Világunkat különös lények lephetik el.

26.

A mi általános rablótámadásra kivonuló, mások jelenkészleteit dézsmáló tudásunk a defenzív jelent elnyeléssel fenyegető óceán, a saját örökkévalóság-hiányunkat rájuk erőltető hódító, az ősidők nem-létét rájuk szabadító vereség. A megtámadott védekezik: fallal keríti el előlünk tapasztalatait, életének értelmét, könyveinek jelentését, csodáinak valóságát. Erőszakkal el tudjuk tőlük orozni tiszteletük valamennyi eszközét, de evakuálják előlünk tiszteletük tárgyát. Az istenek régészeti hiánya nem a terep, hanem a régészet lényegéből fakad.

Az első jelen az első megálló pillanat volt, az a szilárd el nem múló, amihez képest az idő múlni kezdetett. Az elhagyott maya városok titka valószínűleg ennek a problémának a megoldatlansága: a telő idővel való térbeli együtt mozgás nélkül az idő elszökését nem tudták megakadályozni. Megpróbálták a tovaáradó időfolyam mentén a parton haladni, lépéseiket a folyam lépéseihez igazítani. A jelen a lassan kiépülő időváros alkotta a hónapok számához igazodó számú templomlépcsőkkel, a napok számához igazodó ablakokkal, a kozmosz naptárához igazított étellel és halállal. A város azonban – együtt épülve az idővel – nem állíthatta meg az időt, a fal nem kerített körbe semmit, a fal volt az, amiben laktak. Így, amikor a város és naptára lejárt, el kellett hagyniok az ősidőtől alámosott jelent, és új jelen építésébe kellett fogniuk másutt. Ugyanaz a város sem tovább telni nem volt képes, sem újratekődni.

Az offenzív jelen történeti tudományait egyesítő módszer a kronodinamika. Tétéleinek tervezése során azokat a tapasztalatait hasznosítja, amelyeket szilárd tárgyak és eszmék áramló időben való viselkedésének megfigyelésekor szerzett. Amit az aerodinamikai tervezés valósít meg a térben, azt látjuk itt az időben. (A kettő a modern épületek egy részében esik egybe, melyek gyakran áramvonalasak, noha az épület mozgását nem a térbe, hanem az időbe szánták. Térben egyedül a legmodernebb épület mozog: a bunker, pontosabban a tér mozog hozzá képest, ezért tökéletesen áramvonalas.) A kronodinamika elvei szerint szerkesztett eszmék – az aerodinamához hasonlóan – mintegy elébe mennek az idősúrlódásnak, megelőlegezik az idősúrlódás okozta eróziót. Eleve legömbölyítik az elmélet olyan kiszögelléseit, amelyeket nagy menetidő esetén a szembeáramló idő lekoptathatna. Az a megszorítás például, hogy „a

tudomány mai állása szerint”, a tételbe eleve beépített kopás, amely az állítást a várható időerózióknak megfelelően alakítja ki, hiszen minden jövőbeli változás átalakító ereje tehetetlen e tétel igazságával szemben – „a tudomány mai állása szerint”. Az ilyen állítások örök érvényűek – ahogy az áramvonalas tárgyon sem fog a tér. Nem sziklák, hanem eleve sima és gömbölyű kavicsok: a folyót nem is igénylik már.

29.

A korszerű történettudományi technikák – kronodinamikai fegyverek és hordozóeszközök, telekommunikáció – a térbeli technikákhoz hasonlóan világunkat először kitágították, majd zsugorítani kezdték. Az élővilág, sőt a kozmosz történetének bevonásával kitágították, majd az embervilág időbeli, és ami a szellemi létezőket illeti, számbeli kiterjedését redukálták. Ma már elképzelhetetlen, hogy az emberi múlt egy pontja és miközöttünk akkora időtávolság helyezkedhessen el, amilyeneket az ókor kronológiai ismertek, a maguk több tízezer évével. A távolságok csökkenése, bejárhatóvá válása megváltoztatta a perspektívát, a múlt infrastruktúráját tökéletesen átformálta a történeti tudományok közlekedési eszközeinek soha nem tapasztalt felgyorsulása, ahogyan a harci szekér tere sem ugyanaz, mint a hangnál gyorsabb rakétáé.

A történettudományi módszerek szüntelen fejlődése, megújulása: fegyverkezési verseny. Mint minden efféle versengésnek, természetesen ennek sem az a célja, hogy tulajdon eszköztárát változtassa újra meg újra elavulttá, hanem hogy a szemben álló jelen fegyverzetét érvénytelenítse, tegye elavulttá, fossza meg ütőképességétől. A tudomány a szemben álló kort sújtó természetes időerózió kibontakozását segíti elő, mint a bombázó a városét.

30.

Az általunk élt jelen, amelynek harcosai vagyunk, nem diszkontinuus elemekből emelt, és ezek hierarchiáját kifejező épület, nem istenek építette kultikus erőd, hanem egyetlen anyagból öntött kontinuum és monolitikus építésű, áramvonalas önjáró idő. Ez az elszabadult járműjelen, melynek mozgási iránya nem a felfelé, hanem az előre, feltartóztathatatlanul gördül a jövő felé: lábra kapott erőd, hernyótalpas maya város. Egyetlen anyagból öntöttsége folytán saját testétől megkülönböztethető alapja nincsen, súlypontját önmagán belül hordozza: képes elsüllyedni, de nem képes romba dőlni. A jövő felől elébetoppanó erősebb jelen felbilentheti, elfordíthatja súlypontja körül, de építési módja – alapot és tetőt nélkülöző monolitikus tömbszerűsége – továbbra is lakhatóvá teszi, elsüllyedt állapotában is védhető. A bunker erősebb a piramisnál.

31.

Jelenünk időfelfogása olyan, hogy kizárja a múltbeli rossz hírünktől való félelmet. Számunkra a halott ember múlt ember, és nem ő, miként a defenzív jelen számára. Visszafelérhető erőnkéről nem tudunk, tisztán ösztönösen élünk vele.

32.

Jelenünk Isten létezése elleni egyik legerősebb érve, hogy ha egy ilyen tudásban, technikai képességekben és erkölcsi hatalomban ennyivel előttünk járó lény létezne, már rég jelentkezett volna, felvette volna velünk a kapcsolatot. Isten, mint az ember fölött álló lény e jelen számára szükségképpen a fejlettebb, haladóbb, előttünk járó idegen civilizációként jele-

nik meg, aki mérhetetlen idővel mielőttünk kezdte meg fejlődését, s akit így csak roppant hosszú fejlődés után érhetnénk be. Egyszer majd mi is el fogunk érkezni erre a fokra, mihelyt megoldottuk a technikai mindenhatósággal, a tudományos mindentudással és a kommunikációs mindenütt-jelenválósággal kapcsolatos problémákat, melyek számára – úgy tűnik – már megoldódtak.

33.

Ha minden alkalommal csak azt vizsgálnám meg figyelmesen, ahogy a jég vízzé olvad, majd utóbb elpárolog, így szólhatnék: a jég a víz múltja, és a gőz a jövője. Így születik a történetfilozófia mint tudomány.

34.

Minden történetfilozófia előfeltevése, hogy világtörténelem csak egy van. E feltevés oka az a kiindulópont, amely szerint csak egyetlen jelen van. Innen fakad, hogy csak a világtörténelemnek van filozófiája, az egyes népekének nincs. (Legfeljebb mitológiája van.) Emiatt a történetfilozófia egy – az ösztörténetre kiterjedő – jelent kényszerül konstruálni, bevonva e jelenbe a még meg nem történtet is, hiszen világegészről beszél: a félig kész történelemnek éppúgy nem lehetne filozófiája, mint valamelyik egyes népnek. Minden történetfilozófia ezért rákényszerül, hogy befejezze a történelmet, hogy a jövő (a világtörténet-teológiákban: az ígért) dimenziójában már most jelen legyen az egész. Az ígért, vagyis a megváltás fogalma nélkül nem alkotható ilyen filozófia, mert nem vonatkozhatna az egészre. Történetfilozófiája egyedül az offenzív jelennek van, mert ez az egyetlen – intenciója szerint – ösztörténeti jelen. A történelemnek ez az egészé kerekítése az egész történelmet bevezettként, elkészült-

ként, múltként szemléli. Ebben a perspektívában a jövő – szekularizált korunkban – egyfajta szupermúlttá válik.

A történetfilozófia hajnalán a történeti művek a bibliai világtörténettel kezdődtek, átmenetileg a nemzeti történet medrébe kényszerültek, majd az apokalipszis világtörténetébe torkolltak. A szemlélő mindig éppen a középben állt. A hermeneutikailag felépített mindenségben az isteni történelemterv bármikor megközelíthető volt – ha nem is mindenki számára –, mert a megismerés pozíciója volt mindig ugyanott: a középben.

A modern gondolkodás ismerte fel, hogy a felfedezések mindig meghatározott összefüggések és feltételek közt születnek, vagyis nem lehetséges bármilyen felfedezés bármikor. Az újkori történetfilozófia a magáévá tette ezt a felismerést, érvényesítette magára mint tudományra, és ezzel kiterjesztette a történelem egészére. E filozófiák – akár az ösztörténelem végén, akár valamely részfázisának végén helyezkednek is el – mindnyájan azt állítják magukról, hogy korábban azért nem fedezték fel, mert hiányoztak még e felfedezés feltételei. Minden teleologikus történetfilozófia kimondatlan és kimondhatatlan előfeltevése, hogy minél több telt már el a világtörténelemből, annál beláthatóbb az értelme. Ez annyit jelent, hogy ha a történetfilozófia tudomány, akkor a történelem értelme empirikus kérdés. Ez a leplezett állítás ezzel együtt azt is állítja, hogy a világtörténelemből idő múlik el. A történetfilozófia meggyőződése szerint aki fiatalon hal meg, hosszabb ideig halott, mint mások.

A múlt éppoly bevégezetlen, mint a jelen. A régiek szerint a Messiás eljövételéhez a ma élő semmivel nincs közelebb, mint az ötszáz évvel ezelőtt élő. A hamis messianizmusok nem egyszerűen az offenzív jelenen belül lépnek elő, az offenzív jelen maga hamis messianizmus. Ezért rajzik ki az idő négy égtája felé minden kor hamis megváltására.

35.

Valamennyi elmúlt jelen a térbeli egymásonkívüliség módján szétszéledve várja az őket egyesítő, a jelenbe visszavezető birodalom alapítóját. Az offenzív jelen itt csak a Cézár, aki jogara alatt kényszeríti őket egyetlen állam karámjába.

36.

A világnak és történelmének értelmét kutató gondolkodás egy információelméleti nehézségbe ütközik: Ahhoz, hogy valamiről megállapíthassuk, értelmes információ-e, azaz közlemény-e, szükséges az illető információ redundanciája, egyes részeknek vagy az egésznek az ismétlődése, egy speciális tökéletlenség. Ha a közlemény – esetünkben a világ és története – tökéletesen redundanciamentes, ha mindent csak egyszer mond el, vagy – ami ugyanez – esetleges megismétlődési ciklusa horizontunkat meghaladja, akkor elvileg megfejthetetlen. Ebben az esetben két lehetőség marad nyitva a továbbgondolás számára.

Az egyik a közlemény megfejtését célzó aktivitást magát, vagyis a megismerő tevékenységet különíti el a közlemény egészétől, a gondolkodást eltérő eredetűként kezelve a megfejtendő világtól. A megismerés ekkor önmagát tekinti a világközlemény redundanciájának, s a kettő ismétlődő összevetésével tesz kísérletet arra, hogy mintegy egymáson fejtsék meg egymást: a közlemény és a belecsúszott hiba, a gondolkodás.

A másik lehetőség nem a közleményen belül keresi a redundanciát, ám azzal a kibúvóval sem él, hogy a közleményen kívül van a megoldás. A világot és történetét magát tekinti egy redundanciaegésznek tulajdon nemlétéhez képest, a nemlétéhez képest méghozzá végtelen redundanciának. Nietzsche örök visszatérés-gondolatához mérve minden, önmagát immansnek hirdető filozófia hiú kérdés, egyik sem temeti végképp el azt a titkos reményét,

hogy a történelem által kitűzött valamelyik immanens cél végtére mégis transzcendensnek bizonyul. Az egyes egyén életével a helyzet ugyanígy áll.

37.

Az első jelen zártságát az ígéret törte át, feltárván a jövő addig nem létező dimenzióját. *Egy történelemről addig beszélhetünk, amíg vannak próféciák, amelyek már beteljesedtek, és olyanok, amelyek még nem.* Az egymásra utaló események (a típus és antitípus középkori fogalma) kölcsönös aktuaizáló ereje, vagyis az elmúlt történés jelenbeli élete, amely most is várja a választ, a beteljesedést, tehát még egyáltalán nem múlt el, ez őrzi egyedül az egy történelem lehetőségét. Ebben áll a történetet élők szabadsága is, mert a múlt valamennyi eseménye tekinthető még választ nem kapott eseménynek, beteljesületlen jóslatnak, antitípusára váró típusnak. Én választom ki a beteljesedésre várót.

A történettudós beszédszituációját leírhatjuk úgy is, hogy belehallgat egy beszélgetésbe, amiről nem tudja, kivel zajlik, és így nem érti, miről is van szó. Vagy érti, és akkor ő van a vonal túlsó végén.

38.

A bibliai Isten megígérte, hogy az özönvíz nem ismétlődik meg, eztán már mindig lesz vetés és aratás, hideg és meleg, tél és nyár, nappal és éjszaka. Ezzel a teremtést, a megteremtettséget kiterjesztette a jövőre, az időkozmosz egészére. A jövő megszűnt a káosz utolsó menedéke lenni. A végső ígéret pedig a káoszt még ebből az utolsó, jövőn túli zugából is tova-kergette.

Az offenzív jelentől meghódított múltból az ígélet eltűnt, egyszerűen nyoma veszett. A mi szemünkben az idő tömegpusztító fegyver, ami ellen nincs védelem, egyéni életünk pedig egy-egy időzített bomba, ami bármikor felrobbanhat. A teremtés elvesztette végérvényességét. Az ígélet kihunyásával az idő ismét ciklusokká görbül, újraalapítása nélkül elhasználdik, lejár. Minthogy az ígélet jelenéhez nem tudunk hozzáférközni – amely a szent hely az időben –, mert minden múlttá lett, amit meghódítottunk, a lejáró időt sem tudjuk megújítani. Elfogy. A jelenidő-készletnek ez a megcsappanása működteti az offenzív jelen rablóhadjáratait, mások jelenének ezt a dézsmálását.

39.

A Titanic jelenlegi múzeumi elhelyezésével nem lehetünk elégedettek. Kiemelése után okvetlenül egy gondosan tervezett, szabadtéri, az eredeti kontextust mindenben pontosan követő kiállítási helyre kell szállítani. A legmegfelelőbb elhelyezésnek egy körülbelül 4000 méter vastag mesterséges vízburok látszik, amelynek a hajó a legalsó részén foglalna helyet. Persze gondoskodni kell a természetes élővilág-környezetről is.

40.

A történész különös előszeretettel olvassa azokat az üzeneteket, melyeket nem az idő lágy és türelmes hullámai mostak végtelen szelídséggel lábaink elé a fövénybe, hanem ahol az üzenetküldő világot katasztrófaként alázódulva, mennydörgő morajjal szakították félbe és temették el. Itt az üzenet szerzői nem bennünket tartottak szem előtt a fogalmazással bajlódva, hiszen nem sejtették, hogy utolsó üzenetüket szövegezik. S ha sejtették, mint például Pompeji menekülői vagy a Titanic rádióüzenetei, félelmük már őszintévé tette őket. Igazi érdeklődé-

sünk annak a pillanatnak szól, amikor már-már határainkhoz értek, közvetlenül az őket mitőlünk elválasztó katasztrófa túloldalán állnak, s ezt a vékonyka válaszfalat csak mi dönthetjük le. Mi, a számunkra a katasztrófa – és egyedül a katasztrófa – által felidézettek, átlépjük e válaszfalat, és belépünk a sírboltba, a pompeji bankár pincéjébe, kutyájának végvonaglásába, a Titanic rádiósfülkéjébe.

41.

A kiteljesedett offenzív jelen totális győzelmekor minden hozzá képest külső múltnak immár nyoma veszett, és az első jelenhez távolról hasonlóan már csak tulajdon nemlétével áll szemközt. Falain kívül egyedül a semmi tengere hánykolódik. Ez a semmi az, amivel szemben az offenzív jelen is defenzívvé válik. A lőrésekhez hajló örök immár hiába kémlelik a messzeséget, nincs többé fenyegető messzeség: a lőrések már csupán befelé figyelnek valamit, a múlt olyan közel van, hogy nincs semmi rálátásuk. A váratlanság kiteljesedett, a történéseknek egyedül a nemtörténésekhez való időbeli viszonya datálható, az esemény önmagához képest esik meg. Ekkor jelennek meg első előjelei a történeti tudományok messiási korszakának. Messiási korszak az, amelynek jelenidő-készletéből telik az egész múlt jelen idővel való ellátására: a győztes halottkultusz. Rég volt eseményekről szóló hírek kezdenek terjedni, ami a birodalom egyik felében történt, közvetítésünkkel megtudja a másik fele. Minden hír mindenhova befut, hajdani fohászokat teljesítünk. Ismereteinket elmúlt beszélgetések veszik fontolóra, ősrégi énekek zengik a szirénre bukkanó régész dicsőségét. A felmentő csapatok belülről közelednek. A múlt partra száll.